

■ ББК Х 67
■ УДК 347.635

Кузнецова Ю.В.

■ кандидат юридичних наук, доцент кафедри
■ економічної теорії та інтелектуальної власності
■ ДВУЗ «Приазовський державний технічний
■ університет»; головний фахівець-юрисконсульт
■ Іллічівського районного центру соціальних служб
■ для сім'ї, дітей та молоді Маріупольської міської
■ ради (Україна).

■ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ ЯК ГАРАНТІЯ ■ ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ БАТЬКІВ З ■ УТРИМАННЯ ДИТИНИ

■ У статті розглядається процесуальний
■ механізм стягнення аліментів як гарантія виконання
■ обов'язку батьків з утримання дитини. Розглянуто
■ добровільний та примусовий порядок стягнення
■ аліментів. Наведено приклади факультативних прав
■ батьків на утримання у разі мешкання з ними дітей
■ за різних умов. Представлено алгоритм стягнення
■ аліментів на утримання дитини. Викладено гарантії
■ стягнення аліментів для стягувача та юридичну
■ відповідальність для боржника в разі порушення
■ прав дитини.

■ **Ключові слова:** право на утримання,
■ аліменти, батьки, діти, стягнення аліментів.

■ В статье рассматривается процессуальный
■ механизм взыскания алиментов как гарантия
■ исполнения обязанности родителей по содержанию
■ ребенка. Рассмотрен добровольный и
■ принудительный порядок взыскания алиментов.
■ Приведены примеры факультативных прав
■ родителей на содержание в случае проживания с
■ ними детей в разных условиях. Составлен алгоритм
■ взыскания алиментов на содержание ребенка.
■ Изложены гарантии взыскания алиментов для
■ взыскателя и меры юридической ответственности
■ для должника в случае нарушения прав ребенка.

■ **Ключевые слова:** право на содержание,
■ алименты, родители, дети, взыскание алиментов.

■ The article deals with procedural mechanism of
■ collecting of alimony as a guarantee of parental
■ responsibilities on child support. It is considered
■ voluntary and compulsory procedure for collecting of
■ alimony. Examples of optional parental rights of
■ maintenance in the case of cohabitation with children in
■ different circumstances are provided. The algorithm for
■ the collecting of alimony for child support is composed.
■ The warranty of the collecting of alimony for the
■ claimant and legal responsibility for the debtor in case
■ of violation of child's rights is stated.

Keywords: right to maintenance, alimony,
parents, child (children), collecting of alimony.

«Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх
повноліття».

Ст.51 Конституції України

Положення ч. 2 ст. 51 Конституції України зобов'язують батьків утримувати дітей до їх повноліття [1]. Однак гарантоване ст. 48 Конституції України право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї [1] не завжди можливо реалізувати без допомоги примусових державних механізмів.

У той же час регламентація на законодавчому рівні виконання обов'язку з утримання дитини є гарантією забезпечення життєвого рівня неповнолітніх. Це соціальне питання має велику актуальність оскільки позови зі стягнення аліментів посідають перше місце серед категорій справ, які розглядаються судами в Україні.

В науці фрагментарно приділяється увага питанню стягнення аліментів на утримання дітей: процесуальні особливості досліджувалися І.В. Жилінковою, Л.А. Кондрат'євою, В.А. Кройтором, право на аліменти в матеріальному аспекті розглядалися М.Д. Ждан, Т.В. Малярчук.

Проблемою є невизначеність алгоритму виконання обов'язків з утримання дитини, що значно ускладнює отримання стягувачами аліментів, а відповідно зумовлює і низький матеріальний рівень сімей, в яких виховуються діти, тобто задоволення потреб дітей не в повному обсязі, що негативно впливає на розвиток дитини в цілому.

Відповідно до положень Закону України «Про охорону дитинства», кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного й соціального розвитку [2].

Положеннями Сімейного кодексу України (далі – СК України) передбачено обов'язок батьків утримувати дитину (ст. 180), обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання (ст. 199), право дружини на утримання під час вагітності та у разі проживання з нею дитини (ст. 84), право чоловіка на утримання у разі проживання з ним дитини (ст. 86), право на утримання того з подружжя, з ким проживає дитина-інвалід (ст. 88) [3].

За загальним правилом, встановленим ст. 180 СК України, батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття, а також у випадку продовження навчання повнолітнім сином, донькою, в разі якщо вони потребують матеріальної допомоги, якщо батьки можуть таку матеріальну допомогу надавати.

Схематично алгоритм стягнення аліментів зображено на Рис. 1.

Рисунок 1.

Алгоритм стягнення аліментів

Обов'язок з утримання дитини може виконуватися добровільно – в грошовій і (або) натуральній формі, зокрема шляхом укладення договору про стягнення аліментів на утримання дитини. В разі невиконання умов цього договору

законодавчо передбачено «спрощений» спосіб подальшого стягнення аліментів.

Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» № 3 від 15.05.2006 року [4] роз'яснено, що у разі невиконання батьком (матір'ю) свого обов'язку за договором, стягнення аліментів здійснюється не за судовим рішенням, а на підставі виконавчого припису нотаріуса органом державної виконавчої служби, а відповідно у зверненні до судових органів немає потреби.

Факультативно з правом на утримання дитини право на утримання виникає у того з батьків, з ким проживає дитина, зокрема:

- дружина, чоловік, з ким проживає дитина, має право на утримання від другого з подружжя до досягнення дитиною трьох років (ч. 2 ст. 84 СК України, ч. 1 ст. 86 СК України).
- якщо дитина має вади фізичного або психічного розвитку, дружина, чоловік, з ким проживає дитина, має право на утримання від другого з подружжя до досягнення дитиною шести років (ч. 3 ст. 84 СК України, ч. 2 ст. 86 СК України).
- якщо один із подружжя, в тому числі і працездатний, проживає з дитиною-інвалідом, яка не може обходитися без постійного стороннього догляду, і опікується нею, – він має право на утримання за умови, що другий з подружжя може надавати матеріальну допомогу (ст. 88 СК України).

Також відповідно до ч. 1 ст. 84 СК України дружина має право на утримання від чоловіка під час вагітності. Аліменти, присуджені дружині під час вагітності, сплачуються після народження дитини без додаткового рішення суду [3].

За рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька і (або) у твердій грошовій сумі.

На думку В.В. Єфременко, судовий захист права на аліменти є надійним та ефективним способом, оскільки дозволяє суду, здійснюючи правосуддя, в межах цивільної процесуальної форми всебічно з'ясувати обставини кожної конкретної справи, дослідити всі надані докази, винести рішення, обов'язкове до виконання, тобто реально сприяти захисту суб'єктивного права дитини року [5, с. 98].

Положеннями ст. 182 СК України встановлено, що при визначенні розміру аліментів суд враховує:

- 1) стан здоров'я та матеріальне становище дитини;
- 2) стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів;

3) наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина;

4) інші обставини, що мають суттєве значення [3].

У разі визначення аліментів у частці від доходу матері, батька, мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Станом на 1 листопада 2015 року прожитковий мінімум для дитини до 6 років становить 1167,00 грн., для дитини 6-18 років – 1455,00 грн. Відповідно мінімальний розмір аліментів на одну дитину до 6 років не може бути меншим ніж 350,10 грн., 6-18 років – 436,50 грн.

Винятком з цього правила є визначення розміру аліментів у твердій грошовій сумі. В цьому разі розмір аліментів у кожному конкретному випадку визначається судом.

Вимоги про стягнення аліментів можуть розглядатися судом відповідно до вимог Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) як у наказному, так і у позовному провадженні.

Відповідно до ч. 1 ст. 95 ЦПК України, судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду певних вимог, зокрема і вимог про присудження аліментів на дитину в розмірі тридцяти відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб [6].

Якщо стягувач бажає стягнути іншу суму або частку від доходу платника аліментів, він має звернутися до суду у порядку позовного провадження.

У цивільних справах про стягнення аліментів є декілька процесуальних особливостей:

- підсудність цих справ відповідно до ст. 110 ЦПК України за вибором позивача. Позови про стягнення аліментів можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача;

- подання позовів у справах про стягнення аліментів звільнено від сплати судового збору (п. 3 ч. 4 ст. 5 Закону України «Про судовий збір»);

- аліменти на утримання дитини присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову (ст. 191 СК України);

- негайне виконання рішення суду допускається в межах суми платежу за один місяць (п. 1 ч. 1 ст. 367 ЦПК України).

Визначення розміру аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини відповідно до ст. 183 СК України має свої особливості:

- якщо стягуються аліменти на двох і більше дітей, суд визначає єдину частку від заробітку (доходу) матері, батька на їх утримання, яка буде стягуватися до досягнення найстаршою дитиною повноліття.

- якщо після досягнення повноліття найстаршою дитиною ніхто з батьків не звернувся до суду з позовом про визначення розміру аліментів на інших дітей, аліменти стягуються за вирахуванням тієї рівної частки, що припадала на дитину, яка досягла повноліття.

Ст. 184 СК України дозволяє у випадках, якщо платник аліментів має нерегулярний, мінливий дохід, частину доходу одержує в натурі, а також за наявності інших обставин, що мають суттєве значення, визначати розмір аліментів у твердій грошовій сумі. В разі, якщо розмір аліментів, визначений судом у твердій грошовій сумі, менше мінімального розміру, то дитині призначається відповідно до закону державна допомога в розмірі різниці між визначеним розміром аліментів і 30 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку [3].

Наступною стадією стягнення аліментів, незважаючи на те, яку форму мало судове рішення (судовий наказ або рішення суду), або якщо не стягуються аліменти у добровільному порядку (шляхом укладення договору про стягнення аліментів), є виконавче провадження.

Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» (далі - Закон) (ст. 17) щодо стягнення аліментів виконанню державною виконавчою службою підлягають такі виконавчі документи:

- 1) виконавчі листи, що видаються судами,
- 2) судові накази;
- 3) виконавчі приписи нотаріусів [7].

Порядку стягнення аліментів присвячено ст. 74 Закону, якою визначено його особливості. Зокрема, в разі наявності заборгованості із сплати аліментів понад три місяці стягнення може бути звернено на майно боржника [7].

Значну увагу законодавцем приділено обчисленню розміру заборгованості зі сплати аліментів, що є повноваженням державного виконавця. Саме на підставі цього розрахунку стягувач може звернутися до суду з питанням застосування відповідальності за прострочення сплати аліментів у порядку ст. 196 СК України.

В той же час на підставі довідки про неотримання аліментів за останні 6 місяців, що передують місяцю звернення, яка також надається стягувачу державним виконавцем, відповідно до Порядку призначення та виплати тимчасової

державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 року № 189 (далі – Порядок), стягувачу надається допомога в розмірі 30 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого законом для дитини відповідного віку.

В зв'язку із проведенням антитерористичної операції до Порядку були внесені певні доповнення. У разі неможливості одержання довідки про наявність і розмір аліментів від органів державної виконавчої служби, розташованих на тимчасово окупованій території України та в районі проведення антитерористичної операції, тимчасова допомога призначається на підставі письмової заяви одного з батьків про отримання (неотримання) аліментів. Відповідальність за достовірність наданої органу соціального захисту населення інформації щодо неотримання аліментів або щодо їх розміру покладається на одного з батьків [8].

Одночасно несплата аліментів тягне й негативні наслідки для боржника, зокрема Законом встановлено «за наявності заборгованості із сплати аліментів у розмірі, що сукупно перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, державний виконавець звертається до правоохоронних органів з поданням (повідомленням) про притягнення боржника до кримінальної відповідальності за злісне ухилення від сплати аліментів» [7].

Відповідно до ст. 164 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) злочинним є злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні. Кваліфікуючою ознакою цього злочину є скоєння того ж самого діяння, вчинене особою, раніше судимою за злочин, передбачений ст. 164, 165 КК України [9].

КК України роз'яснено, що під злісним ухиленням від сплати коштів на утримання дітей (аліментів) слід розуміти будь-які діяння боржника, спрямовані на невиконання рішення суду (приховування доходів, зміну місця проживання чи місця роботи без повідомлення державного виконавця тощо), які призвели до виникнення заборгованості із сплати таких коштів у розмірі, що сукупно складають суму виплат за шість місяців відповідних платежів [9].

Законодавцем передбачено за скоєння цього злочину призначення таких видів кримінальних покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, обмеження волі.

Ст. 196 СК України передбачена відповідальність за прострочення сплати аліментів. У разі виникнення заборгованості з вини особи, яка

зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду, отримач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) в розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення [3].

Відповідно до положень ст. 625 Цивільного кодексу України боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом [10].

Враховуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що розробка дієвого механізму стягнення аліментів є додатковою гарантією конституційних положень щодо дотримання прав дітей на достатній життєвий рівень та виконання обов'язку батьків утримувати дітей. Неможливо не підкреслити соціальне значення цього питання та роль держави у гарантуванні матеріального рівня утримання дитини у разі невиконання батьками свого обов'язку з утримання дитини.

Література

1. Конституція України прийнята 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – Ст.141.
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - №30. – Ст.142.
3. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № № 21-22. – Ст.135.
4. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 15.05.2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/2087068d9528277dc325718f0027174a?OpenDocument>.
5. Єфременко В.В. Сторони у справах про стягнення аліментів на дітей [Електронний ресурс] / В.В. Єфременко // Форум права. -2007. - № 3. – С.97-103. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07evvand.pdf>
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № № 40-41, 42. – Ст.492.

7. Про виконавче провадження : Закон України від 21.04.1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - №24. – Ст.207.
8. Порядок призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме : затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 року №189 // Офіційний вісник України. – 2006. - № 8. – Ст.446.
9. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № № 25-26. – Ст.131.
10. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №№ 40-44. – Ст.356.